

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
SAMARQAND DAVLAT
UNIVERSITETI KATTAQO'RG'ON
FILIALI

"TASDIQLAYMAN"

SamDU Kattaqo'rg'on filiali direktori:

Sh.R.Urakov

2022 - yil " " "

BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHISINING NUTQ MADANIYATI
FANINING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	100 000– Ta'lim
Ta'lim sohasi:	110 000- Ta'lim
Ta'lim yo'nalishi:	60110500- Boshlang'ich ta'lim

Fan/modul kodi BSOY1505	O'quv yili 2024-2025	Semestr 5	ECTS – Kreditlar 5
Fan/modul turi Majburiy	Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 4
1.	Fan nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)
	Boshlang'ich sinf o'qituvchisining nutq madaniyati	70	80
			Umumiy soat 150

2. I. Fanning mazmuni

Fanni o'qitishdan maqsad - " Boshlang'ich sinf o'qituvchisining nutq madaniyati" fani madaniy nutq tuzish, ifodali o'qishga o'rgatishni, mutolaa madaniyatining talablari, qonun-qoidalarini o'zlashtirishni, millat va mamlakat hayotida kechgan ijtimoiy-tarixiy, ruhiy-ma'naviy, adabiy-estetik jarayonlarni tushunish, og'zaki va yozma nutq me'yorlari bo'yicha muayyan ko'nikma hosil qilishni bo'lajak o'qituvchilarning umumiy ma'lumot berish, kitobxonlikka undash, savodxonligini oshirish, takomillashtirish yuzasidan amaliy malaka hosil qilishdir.

Fanning vazifasi - Ushbu fanni o'qitish orqali o'zbek tili va adabiyotini tarixiy va nazariy poetika, jahon adabiyoti kontekstida tushunadigan, og'zaki va yozma nutqi ravon, barmoq va aruz vaznidagi she'rlarni, badiiy matnni ifodali o'qiy oladigan, nutq madaniyati va notiqlik san'ati bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarni egallagan, zamonaviy ta'lim texnologiyalarini chuqur o'zlashtirgan, davr talablariga javob beradigan yuksak malakali pedagog kadrlar va ilmiy xodimlar tayyorlash ko'zda tutiladi.

Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)
Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: (24)

1-mavzu. «Boshlang'ich sinf o'qituvchisining nutq madaniyati» faniga kirish.

Fanning maqsad, vazifalari. Nutq madaniyati tushunchasi va tarixi. Nutq madaniyati va muomala odobi. «Qutadg'u bilig», «Hibat-ul haqoyiq», «Qobusnoma», «Mahbub-ul qulub» kabi asarlarda nutq madaniyati, so'zlashish odobi masalalari. Jamiyat va nutq madaniyati. Nutq madaniyatining boshqa fanlar bilan aloqadorligi. Nutq madaniyati va notiqlik san'ati.

2-mavzu. Notiqlik san'ati - ritorika tarixidan

Notiqlik san'atining shakllanish tarixi. Notiqlikning yuzaga kelish omillari. Yunon notiqligi. Qadimgi Yunoniston – notiqlik san'atining vatani. Qadimgi Gretsiyada notiqlar faoliyati. Xalq yig'inlarining notiqlik

san'atining shakllantirishdagi o'rni. Ijtimoiy-siyosiy masalalarda omma e'tiborini tortishning muhimligi. Fikr va g'oyalarni to'g'ri va ta'sirchan ifodalashning ahamiyati. Huquq tizimida notiqlikning o'rni.

3-mavzu. Adabiy til me'yorlari va nutq madaniyati

Til me'yori lingvistik tushuncha sifatida. O'zbek adabiy tili – umumxalq o'zbek tilining oliy shakli. Hozirgi o'zbek adabiy tilining shakllanishi. Adabiy tilga ta'rif. Adabiy tilga xos muhim belgilar: me'yorlashganlik, xalqchilik, umummajburiylik, ko'p vazifalilik, uslubiy tarmoqlanganlik, qayd etilganlik, tanlanganlik, barqarorlik va o'zgaruvchanlik, zamonaviylik.

Me'yor ko'rinishlari: fonetik, leksik, orfografik, orfoepik, so'z yasash, so'z qo'llash me'yorlari; punktuatsion, sintaktik, stilistik me'yorlar.

Me'yoriylikdan maqsadli chekinish. Lug'atlarning nutq madaniyati bo'yicha universal manba sifatidagi ahamiyati.

Adabiy til nutq madaniyatining asosi sifatida. Adabiy til me'yorlarini egallashga to'siq bo'luvchi ba'zi holat va sabablar.

4-mavzu. O'zbek tilining me'yoriy ko'rinishlari

Me'yor tushunchasi. Davlat siyosatining til me'yoriga ta'siri. Adabiy tilning me'yoriyligi. Adabiy me'yor va badiiy adabiyot. Til me'yori va yozuv. Umumiy va xususiy me'yorlar. Me'yoriy ko'rinishlar: imlo, urg'u, talaffuz, tinish belgilari, leksik, grammatik, uslubiy, so'z turkumlarida me'yor, so'zlarning bog'lanish qonuniyatlari, so'z tartibi, nutqiy kamchiliklar – og'zaki va yozma nutqdagi kamchiliklar, varvarizmlar, dialektizmlar, vulgarizmlar, jargonizmlar, orfografik va punktuatsion me'yorlar buzilishi, umumiy, xususiy, adabiy til.

5 – mavzu. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi nutqining aniqligi va to'g'riligi.

Nutq sifatleri. Nutqning to'g'riligi – nutq madaniyatining birlamchi sharti. Nutqning aniqligi, mantiqiyliigi, jo'yaliligi, maqsadga muvofiqiligi va ta'sirchanligi.

6 – mavzu. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi nutqining mantiqiyiligi va sofligi. Til sofligi, nutq sofligi uchun kurash – umumxalq ishi. Nutq boyligi va ta'sirchanligi, ularga erishi yo'llari.

7-mavzu. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi nutqning jo'yaliigi, nutqning ifodaviyligi. O'qituvchi nutqning kommunikativ sifatleri va ularni amalda qo'llash. Nutqning jo'yaliigi va ifodaviyligi.

8-mavzu. O'zbek nutqi madaniyatining asosiy xususiyatlari

Og'zaki nutq xususiyatlari. To'g'ri talaffuz me'yorlari. O'zbek tilida urg'u. Olinma so'zlar talaffuzi.

Yozma nutq xususiyatlari. Yozma nutqda oldindan hozirlanish xosligi hamda unda tahrir imkoniyatining mavjudligi. Matn tahrirlash. Yozma nutqning nisbatan to'g'ri va aniqligi. Imlo me'yorlari: yozma nutqda uchraydigan tipik xatolar va ularning tasnifi.

9-mavzu. Nutq texnikasi va kinesika.

Nutq texnikasi tushunchasi. Nutq texnikasi ko'rinishlari. Kinesika. Nutq texnikasi, lingvistika, ekstralingvistika, ta'limda nutq texnikasining o'qitilishi, xushovozlik, me'yor, nutq texnikasining turlari, nutq apparati, artikulyasion tizim, jonli so'z, nafas, ovoz, diksiya, orfoepiya, urg'u, kinesika, noverbal vositalar, qadam tashlash, tananing holati, qo'l va bosh harakatlari, mimika, yuzma-yuz muloqot, ijtimoiy tafakkur.

10-mavzu. Nutq shakllari va turlari

Yozma nutqning xususiyatlari. Og'zaki nutqning xususiyatlari. Og'zaki nutq mahorati. Nutq, nutqiy faoliyat, motiv, maqsad, ijro, tashqi nutq, ichki nutq, og'zaki nutq, yozma nutq, til va nutq dialektikasi, statiklik, dinamiklik, til madaniyati, nutq madaniyati, so'zlash-eshitish, yozish-o'qish, ravonlik, ohang, pauza, mimika, tezlik, gap modellari, suhbat, muhokama, munozara, notiqlik, tanqidiylik, tabrik, yangi avlod tarbiyasi.

11-mavzu. O'zbek tili stilistikasi va nutq madaniyati

O'zbek adabiy tilining vazifaviy uslublari. Jonli so'zlashuv uslubi. Adabiy til uslublari: ilmiy uslub, rasmiy uslub, publitsistik uslub, badiiy uslub. Ushbu uslublarning o'ziga xos xususiyatlari. Badiiy uslubning keng qamrovligi. Uning tarmoqlanishi: poetik nutq, dramatik nutq, nasriy nutq, kabilar.

12-mavzu. Ifodali o'qish texnikasi va uni o'ziga xos xususiyatlari.

O'qituvchisining ifodali o'qish mahorati. Ritm. Pauza. Modulatsiya. Nafas mashqlari.

Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar(18):

1. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi nutqi fanining maqsad va vazifalari.
2. G'arbda – antik dunyo va O'rta asrlarda notiqlik san'ati.
3. Sharqda – qadimgi Sharq va O'rta Osiyoda notiqlik san'ati.
4. Adabiy til me'yorlari va nutq madaniyati. O'zbek tilining me'yoriy ko'rinishlari. O'zbek tilining me'yoriy ko'rinishlari.
5. Nutqning kommunikativ sifatleri.
6. O'zbek nutqi madaniyatining asosiy xususiyatlari.
7. Nutq texnikasi va kinesika.
8. Nutq shakllari va turlari.
9. O'zbek tili stilistikasi va nutq madaniyati.

Seminar mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar.(28)

1. O'qituvchi nutqining aniqligi va to'g'riligi
2. O'qituvchi nutqining mantiqiyliigi va sofligi
3. O'qituvchi nutqining jo'yalliligi, nutqning ifodaliligi
4. O'qituvchi nutq texnikasi
5. Nutqning uslubiy turlari
6. Rasmiy uslub ustida ishlash

7. Ilmiy uslub ustida ishlash
8. Tilning tasviriy vositalari va nutq madaniyati
9. Fikrni og'zaki bayon qilish formalari ustida ishlash
10. Ifodali o'qish mashqi va usullari
11. O'qituvchi nutq odobi
12. Badiiy matnda kutilgan va kutilmagan detaller..
13. Tilning tasviriy vositalari.
14. O'xshatish obrazli tafakkur mahsul.

Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar uchun tavsiya etiladigan mavzular:(80)

1. Sofistlar, ularning notiqlik san'ati rivojida xizmati.
2. Alisher Navoiy ijodida nutq madaniyati va notiqlik san'ati masalalari talqini.
3. Koshifiyning so'z odobi va notiqlik haqidagi qarashlari.
4. O'zbek xalq maqollarida nutq odobining aks etishi.
5. Navoiyning «Hayrat-ul abr» dostonida so'z, nutq madaniyati haqidagi fikrlar.
6. Navoiyning «Layli va Majnun» dostonida so'zning ulug'lanishi. Navoiyning «Layli va Majnun» dostonida so'zning ulug'lanishi.
7. «Mahbub-ul qulub» asarida sharqona muomala madaniyati.
8. Karimov nutqlarida xalq maqollari va frazeologik iboralardan foydalanish mahorati.
9. Konfutsiy ta'limotida nutq madaniyati masalasi.
10. Hadislarda nutq odobi.
11. A.Qahhor asarlarida nutq va notiqlik masalalari. A.Qahhor asarlarida nutq va notiqlik masalalari.
12. Navoiyning «Mahbub-ul qulub» asarida voizlar tavsifi.
13. Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf – diniy notiqlik vakili sifatida.
14. Tursunoy Sodiqovaning nutqida sharqona odob masalalarining aks etishi.
15. Deyl Kamegi va uning notiqlik san'ati haqidagi qarashlari.
16. Aristotelning notiqlik san'ati ta'limoti.
17. Sud notiqligi.
18. Arastuning ritorika haqidagi ta'limoti.
19. O'zbekcha nutq odobi.
20. G'arb mutafakkirlarining notiqlik san'atiga doir o'g'irlari.

3. V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)
Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:
- «Nutq madaniyati va mutolaa san'ati» fani tarixi, notiqlik san'ati, notiqlar faoliyatini;

	- nutq bo'limlari, notiqlik san'atining asosiy tushunchalarini; - nutq madaniyati asoslarini; - nutq madaniyatining umumiy va o'ziga xos xususiyatlari; - nutq sifatleri haqidagi muhim ma'lumotlarni; - nutq madaniyatining shaxs ma'naviy qiyofasini belgilovchi omillardan biri ekanligini <i>bilishi</i> zarur; - adabiy til me'yorlariga amal qilish; - rasmiy muloqot madaniyati talablarini anglash; - nutq sifatlarini belgilash; - notiqlikning asosiy talablarini belgilash; - nutq madaniyati talablariga amal qilish <i>ko'nikmalariga</i> ega bo'lishlari zarur; - til va madaniyat munosabatlarini anglash; - nutqni adabiy til me'yorlariga amal qilgan holda namoyon etish; - nutqni ta'sirchan, auditoriya e'tiborini tortadigan darajada obrazli tarzda ifoda etish <i>malakalarini</i> egallashlari zarur; - mutolaa san'atining taraqqiy etishiga ta'sir etgan muhim omillar va ushbu adabiyotning asosiy yo'nalishlari to'g'risida tasavvurga ega bo'lishi; - mutolaa madaniyati va ritorikaning mazmun-mohiyati davriy hodisalar ta'sirida o'zgarib, boyib borishini bilishi va ulardan foydalana olishi; - talaba mutolaa san'atining nazariy masalalariga oid muammolar bo'yicha echimlar qabul qilish <i>ko'nikmalariga</i> ega bo'lishi kerak.
4.	VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • tarqatma materiallar; • ko'rgazmali qurollar; • Kompyuter; • Internet yangiliklari; • muammoli ta'lim; • qiyosiy tahlil.
5.	VII. Kreditni olish uchun talablar: Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'liq o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat ishini topshirish

6.	Asosiy va qo'shimcha adabiyotlar hamda axborot manbalari: 1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2016. 2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. 3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi garovi. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. 7. Mahmudov N. O'qituvchi nutqi madaniyati. – Toshkent, 2007. 8. Qo'ng'urov R., Begmatov E., Tojiyev Yo. Nutq madaniyati va uslubiyati asoslari. – Toshkent, 1992. 9. Begmatov E., Mamatov A. Adabiy norma nazariyasi. 1-qism. – Toshkent, 1997. 10. Karnegi D. O'z-o'ziga ishonch hosil qilish va omma oldida so'zlash san'ati. – Toshkent, 2010. 11. Karimov S.A. Badiiy uslub va tilning ifoda tasvir vositalari. – Samarqand, 1994. 2.Qo'shimcha adabiyotlar: 1. Бахтин М. Романа дамон ва хронотоп шакллари. Рус тилидан У.Жўракулов таржимаси. – Тошкент: Академнашр, 2015. 2. Жабборов Н. Маърифат надири? – Тошкент: Маънавият, 2010. 3.Жумахўжа Н. Истиклол ва она тилимиз. – Тошкент: Шарк, 1998. 4. Жўракулов У. Назарий поэтика масалалари. – Тошкент: Ф.Гулум, 2015. 5. Жўракулов У. Худудсиз жилва. – Тошкент: Фан, 2006. 3. Internet ma'lumotlari: 1. www.ziyo.net 2. www.thinsan.com 3. www.uforum.uz 4. www.literature.uz
7.	Fan dasturi Samarqand davlat universitetining Kattaqo'rg'on filiali kengashining 2022-yil __ - sentabrdagi __ - son bayonnomasi bilan ma'qullangan.
8.	Fan/modul uchun mas'ullar: M.Iskandarova—SamDUKF, "Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim, sport" kafedrası o'qituvchisi.
9.	Taqrizchilar:

M.Hazratqulov-
metodikasi” kafedrası katta o’qituvchisi (PhD)
Sh.Mahmadiyev-

SamDU O’zb-Fin PI , ”Boshlang’ich ta’lim
SamDU, “O’zbek tilshunosligi”
kafedrası mudiri, f.f.n dots